

WIJKBIOGRAFIE
POST 45

1 UITBREIDING DORP

De wijk Uitbreiding Dorp, tot stand gekomen tussen ruwweg 1947 en 1968, neemt in Zoetermeer een bijzondere positie in omdat het de enige moderne nieuwbouwwijk is die vóór de plannen voor Groot-Zoetermeer tot stand is gekomen. Het is een typische naoorlogse dorpsuitbreiding met enkele modernistische, stedelijke elementen. De wijk is ondanks haar leeftijd ook relatief gaaf. De eerste aanpassing van enig formaat, de wijk Nutrihage met 190 eengezinswoningen, gaat binnenkort van start.

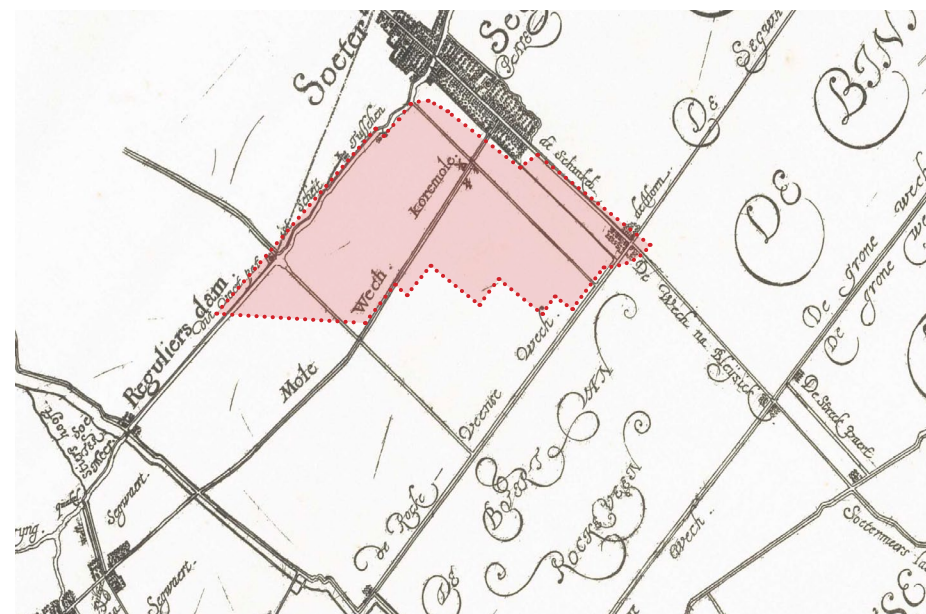
Biografie

Prestedelijk fase

De wijk Uitbreiding Dorp vormt de eerste naoorlogse uitbreiding van Zoetermeer. Het ligt volledig in de Binnenwegse Polder en wordt begrensd door de oude dorpskern en de Schinkelweg in het noorden, de Rokkeveenseweg in het oosten, de A12 en de spoorlijn in het zuiden en de Delftsewallenwetering in het westen.

De Binnenwegse Polder ligt ten oosten van de Delftsewallenwetering en behoorde oorspronkelijk bij Zegwaard, het tweelingdorp waarmee Zoetermeer in 1935 zou fuseren. De 13^e-eeuwse wetering met kade vormde de waterkering voor de eerste Zoetermeerse ontginningen. Eeuwenlang markeerde de Delftsewallenwetering samen met de noordelijker gelegen Leidsewallenwetering de grens tussen Zoetermeer en Zegwaard. De Rokkeveenseweg is een oude ontginningsas die zijn naam waarschijnlijk ontleent aan het Rutkenvene dat in de 12^e eeuw door Graaf Rutger werd ontgonnen. De Schinkelweg ligt in het verlengde van de Dorpsstraat. De oudste bekende vermelding dateert uit 1449. Een schinkel of schenkel is een dijk die een hoek maakt met een bestaande dijk, in dit geval de oostelijk gelegen Rokkeveenseweg-Zegwaartseweg. Bebouwing langs deze weg in de vorm van boerderijen is al te zien op de Kadastrale Minuut van 1830. Veel bebouwing is echter pas ontstaan in de periode 1890-1910 en deze staat er voor een groot deel nog steeds. Den Hoorn, op de kruising van de Rokkeveenseweg-Zegwaartseweg en de Schinkelweg, vormde tot halverwege de twintigste eeuw een afzonderlijk buurtschap. Hoorn betekent hoek en de naam komt voor het eerst voor in 1611. In het buurtschap waren kleine winkeliers gevestigd. De Buurtvaart werd vermoedelijk in fases gegraven in de 17^e en 18^e eeuw, als onderdeel van de boezems voor de aangrenzende droogmakerijen. Meer dorpen grensden aan dergelijke boezems. De situatie in Zoetermeer-Zegwaard, waarbij de boezems een 'gracht' rond de dorpskern vormde, was echter uniek. Extra bijzonder was de aansluiting van de boezems op de middeleeuwse Wallenwetering.

Het gebied was voor de ontwikkeling van de wijk Uitbreiding Dorp niet geheel onbebouwd. Door de polder liep een middeleeuwse weg met bijbehorende lintbebouwing. De weg ontleende haar naam aan gebouwen van maatschappelijk belang. Eerst heette hij de Kapelweg, en na de sloop van de kapel veranderde de naam, in ieder geval vanaf 1502, in de Molenweg. De huidige molen De Hoop (1897) is de derde molen op deze plek. De Molenweg was lange tijd niet veel meer dan een landweggetje.

Reproductie van een kaart van Balthasar Floris uit 1611 van het Hoogheemraadschap Schieland. De driehoek waarin de wijk Dorp zal komen te liggen is al zichtbaar. De dubbele lijn links onder is de Landscheidingsdijk. [Hoogheemraadschap Schieland]

Kadastrale kaart van de dorpen Zoetermeer en Zegwaard, 1820. [Nationaal Rijksarchief]

In 1868 werd ten zuiden van Zoetermeer en Zegwaard de spoorlijn Gouda-Den Haag aangelegd om twee jaar later in bedrijf genomen te worden. Aan de Molenweg werd een station gebouwd, midden in de toen nog lege polder. De Delftsewallenwetering, een van oorsprong middeleeuwse vaarweg naar Delft die al sinds 1800 nauwelijks meer gebruikt werd, verloor door de nieuwe spoorbrug definitief zijn functie voor de binnenvaart.

Anders dan men zou verwachten bleef nieuwbouw tussen het dorp en het station nog lange tijd uit. Pas met de vestiging van het Zoetermeerse bedrijf Nutricia (1896) aan de Molenweg verrezen er arbeiderswoningen en tientallen woningen voor notabelen. Aan de huidige Vondelstraat, een zijstraat van de Molenweg, werden arbeidershuisjes gebouwd (1904). Ook de Rokkeveenseweg kende tot halverwege de 19^e eeuw, op enkele boerderijen na, nauwelijks bebouwing. Met de komst van de spoorlijn verscheen wat bebouwing rondom de overweg en vanaf het einde van de 19^e eeuw ook rijtjes met arbeidershuisjes. Nutricia bezat aan de Rokkeveenseweg twee boerderijen voor de eigen melkvoorziening: de Nutriciahoeve en de Lactohoeve (latere Pelgrimshoeve, gesloopt in 2006).

Pas na de aanleg van de Molenstraat in 1929 werd de naam Molenweg veranderd in Stationsstraat. Nog weer later werd de Stationsstraat van noord naar zuid onderverdeeld in de Eerste, Tweede, Derde en Vierde Stationsstraat.

Tussen 1933 en 1940 werd de eerste snelweg van Nederland aangelegd: de Rijksweg 12, de latere A12. De weg kwam direct ten noorden van de spoorlijn te liggen. De historische Stationsstraat verloor zijn landelijke, door water en bruggetjes getypeerde karakter door de demping van de aan weerszijden gelegen sloten in 1953. Hierdoor werd het straatprofiel veel breder en meer generiek. De structuur van het lint, die door de spoorlijn en de doorgetrokken Rijksweg 12 al wijzigingen had ondergaan, werd door de aanleg van de Karel Doormanlaan/Oranjelaan nogmaals onderbroken. Voor deze doorbraak moesten enkele huizen wijken. Voor de aanleg van de Frans Halsstraat werd de boerderij 'Koe en Paard' gesloopt. De Delftsewallenwetering liep ook na de aanleg van de Rijksweg nog door in zuidelijke richting. In 1988 is het zuidelijke deel van de wetering gedempt.

Planvorming

Met name Zegwaard maakte als gevolg van de opkomende industrie een sterke groei door en er was grote behoefte aan nieuwe bouwgrond. De eerste officiële uitbreiding van Zegwaard was de Molenstraat, aangelegd in 1929, die ter plaatse van de molen haaks aansloot op de (Eerste) Stationsstraat. Aan weerszijden van

Het station van Zoetermeer, datum onbekend. [bron onbekend]

De (Eerste) Stationsstraat met rechts de fabriek van Nutricia, 1940. Een deel van de sloten aan weerszijden van de weg is nog zichtbaar. [Stadsarchief Zoetermeer]

de Molenstraat verzezen in de jaren '20 en '30 eenvoudige geschakelde woningen onder gemoedelijke, met rode pannen gedekte zadel- en mansardekappen. Omdat Zoetermeer als kleine gemeente geen stedenbouwkundigen in dienst had, werd het Instituut voor Stad en Landschap van Zuid-Holland gevraagd om over verdere dorpsuitbreiding na te denken. Veel werknemers van dit instituut, zoals C. van Traa en S.J. van Embden, zouden later een rol gaan spelen in het ontwerp van de groeikern Zoetermeer [Van Geest 2016].

De gemeente Zoetermeer – ontstaan in 1935 door samenvoeging van de gemeenten Zoetermeer en Zegwaard – bestond ten tijde van de samenvoeging uit een dorpskern, de Dorpsstraat, waaruit verbindingswegen met lintbebouwing richting Den Haag (de Voorweg), Benthuizen (de Zegwaartseweg) en Delft (de Stationsstraat) liepen.

In 1936 werd een uitbreidingsplan van het Instituut voor Stad en Landschap door de gemeenteraad vastgesteld. De adjunct-directeur van het instituut was S.J. van Embden, dezelfde die in 1962 deel uit zou maken van de Werkgroep Ontwikkeling Zoetermeer, die aan de wieg stond van de groeikern. Het uitbreidingsplan bestond uit een compacte wijk, waarbij ten zuiden van de Dorpsstraat en aan weerszijden van de Stationsweg nieuwe woonbuurten werden gepland. Ook werden er regels opgesteld voor de bebouwing langs de landelijke wegen, zoals voorgevelrooilijnen en een minimale onderlinge afstand van gebouwen [Van Geest 2016]. De historische straten met elk hun individuele bebouwingsbeeld zijn zorgvuldig ingepast in de nieuwe wijken.

Het stratenpatroon volgt in grote lijnen de historische polderstructuur. Ze lopen óf parallel aan óf staan haaks op de oude en voor het merendeel gedempte sloten en tochten. Langs de groene zuid- en oostrand van de wijk zijn poldersloten behouden. Alleen het stratenpatroon van de Oranjebuurt ten noorden van de Oranjelaan wijkt duidelijk af van de historische polderstructuur. Mogelijk was dit niet alleen om te voorzien in een romantische uitstraling voor de gegoede buurt, maar ook om de aansluiting met de oude dorpskern te vergemakkelijken.

Tot verdere uitbreiding van Zoetermeer kwam het pas na de Tweede Wereldoorlog met de vaststelling van een herzien uitbreidingsplan in 1947. Het betrof onder meer de mogelijkheid tot vestiging van industrie en nadere bepalingen omtrent de tuinbouw. Het uitbreidingsplan voorzorg in enkele nieuwe buurten die door middel van hun stratenplan zorgvuldig aansloten op de oude dorpskern en de bestaande structuren van de Stationsstraat, Molenstraat en de Rokkeveenseweg. De bebouwing bestond grotendeels uit strokenbouw met eengezinswoningen, vrijstaande woningen, en enkele winkel- en kantoorfuncties. Rondom de Kleine Dobbe, de historische verbreding in de Buurtvaart, ontwierp men een plantsoen dat men wilde verbinden

Het Wilhelminapark vormt een duidelijke, groene rand rond de oude dorpskern. Links de Nicolaaskerk en rechts de Oude Kerk, 1955 [Stadsarchief Zoetermeer]

Uitbreidingsplan Dorp, 1954. De Dichterswijk is nog niet ingetekend. Stadsarchief Zoetermeer]

met het eveneens nieuw aan te leggen Wilhelminapark. Er werd een nieuwe weg gepland van de Delftsewallen tot de Rokkeveenseweg, waaraan de belangrijke gebouwen zouden komen: de Oranjelaan-Karel Doormanlaan. Ten zuiden van het uitbreidingsplan werd ruimte vrijgehouden voor een latere uitbreiding van de wijk Uitbreiding Dorp en voor de fabriek van Nutricia [Van Geest 2016].

In 1954 volgde wederom een herziening in onderdelen. De omvang van het plan werd gebaseerd op de verwachte bevolkingsgroei voor 1980, toen geschat op 9.000 (in 1954 bedroeg het inwonertal 6.695). In 1956 volgde nog een herziening, waarbij vooral aan de westzijde van de Stationsstraat woonbuurten werden ontworpen in een groter gebied dan in 1946 was voorzien. Het bedrijventerrein Rokkehage en de Begraafplaats Binnenweg maakten ook deel uit van de planvorming voor Uitbreiding Dorp.

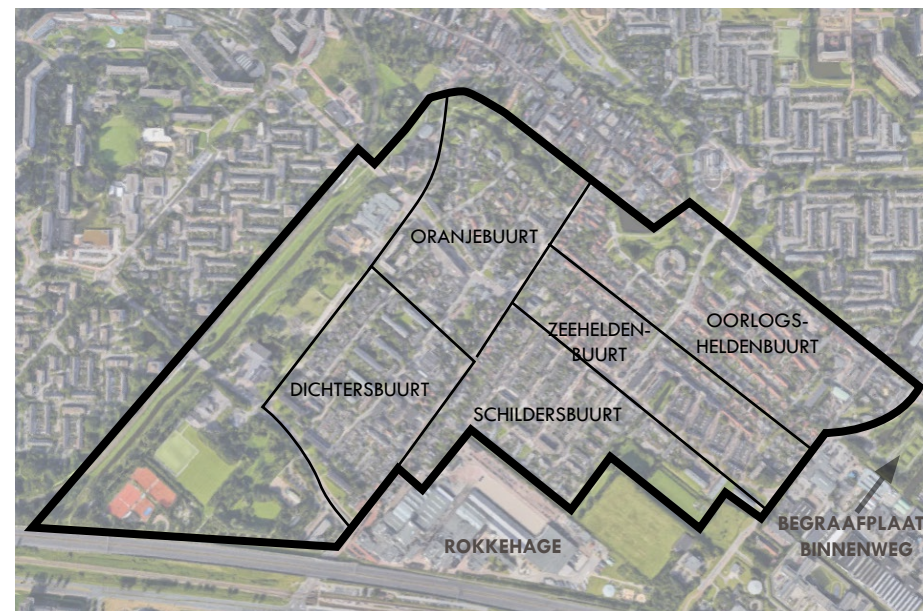
Uitvoering

In Uitbreiding Dorp werden uiteindelijk vijf woonbuurten gerealiseerd. In 1948 begon men met de uitvoering van de Oorlogsheldenbuurt, de woonbuurt tussen de Schinkelweg en de Molenweg. Ten tijde van de vaststelling van het uitbreidingsplan in onderdelen was de wijk al voor een groot deel gerealiseerd. De Zeeheldenbuurt en Schildersbuurt volgen begin jaren '50. De eerste huizen van deze buurtjes werden in 1956 door de gemeente gesticht aan de De Ruyterstraat en de Heemskerckstraat ten behoeve van de werknemers van de industrieën Nutricia, Van der Spek en Zephyr.

Ten westen van de Stationsstraat verrezen ongeveer in dezelfde periode de Oranjebuurt en de Dichtersbuurt. De Dichtersbuurt werd gebouwd na de herziening van 1956 die nodig was vanwege de snelle groei van de gemeente. In 1958 verrees een galerijflat - de eerste in Zoetermeer - aan de John McCormickstraat. Ten behoeve van het personeel van de KLM werden in 1959 15 woningwetwoningen gebouwd aan het Wilgenplein.

De historische Stationsstraat markeert het verschil in het karakter van de buurten aan weerszijden: het gebied ten oosten in de nabijheid van de fabrieken is opgezet als eenvoudige woonwijk en het deel ten westen, en met name de Oranjebuurt, was 'in zekere mate' bedoeld als middenstandswijk. Aan de zuidkant werd langs de Rijksweg 12 een sportpark aangelegd en aan de Binnenweg een begraafplaats. Daarnaast was een industrieterrein gepland.

Platte daken waren aanvankelijk niet gewenst; het moesten zadeldaken zijn, evenwijdig aan de straat. Gebouwen die van oudsher fungeerden als bijzondere mar-

De vijf buurten van de wijk Dorp: Oorlogsheldenbuurt, Oranjebuurt, Zeeheldenbuurt, Schildersbuurt, Dichtersbuurt. [Google Maps/Contrei]

Duplexwoningen aan de Karel Doormanlaan, 1958. Inmiddels is dit project gesloopt en vervangen door nieuwbouw. [Stadsarchief Zoetermeer]

keringspunten zoals kerken voegden zich in deze wijk onopvallend in het dorpsbeeld. De Pelgrimskerk, de molen en in mindere mate de Morgensterkerk vormen hier echte 'landmarks'. De eerste gestapelde woningbouw in Zoetermeer verscheen eveneens in de jaren '50, in drie of vier bouwlagen op een onderbouw, gedekt door een flauw hellende kap of een plat dak. Voor de woningwetwoningen werden in gemeentelijke bebouwingsvoorschriften nauwgezet het maximaal aaneengesloten aantal huizen (8), de voorgevelbreedte (5-6 meter) en de goothoogte (4.50-6.50 meter, bij gestapelde woningen 9-10 meter) vastgelegd.

Aan de noordrand van de Oranjebuurt was een nieuw raadhuis geprojecteerd en in het centrum van de buurt was een plein met een belangrijk openbaar gebouw (cultureel, sociaal of onderwijs) gedacht. Parallel aan de Buurtvaart langs de Dorpsstraat zou een rechte gracht komen. Langs de kaderand werd groen ontworpen 'teneinde de minder fraaie achterzijde van bebouwing langs de Dorpsstraat aan het oog te onttrekken'. De Julianalaan was bedoeld als onderdeel van een doorgaande verbinding tussen de Rokkeveenseweg en de Vlamingstraat over de Delftsewallen heen. In de herziening uit 1956 werd de brug over de wallen iets naar het zuiden verschoven zodat niet de Julianalaan maar de Oranjelaan-Karel Doormanlaan tot hoofdverkeersweg werd gemaakt. Het raadhuis en het plein kwamen er niet en de 'rechte gracht' werd de serpentinevijver in het Wilhelminapark. De westrand langs de Delftsewallen was oorspronkelijk bedoeld voor woningen, maar werd bij de herziening uit 1956 gereserveerd voor scholen. Oorspronkelijk was voorzien in een verbinding tussen de Gerard Doustraat en de Rokkeveenseweg, maar dit plan kwam te vervallen bij een wijziging uit 1958. De Gerard Doustraat loopt nu dood. In 1971 werd in deze groene strook aan de Van Stolberglaan een Bad- en Sportcentrum gebouwd, later De Driesprong genaamd.

In opdracht van twee woningbouwverenigingen en de gemeente werd een groot aantal woningwetwoningen (arbeiderswoningen) gerealiseerd, waaronder enige duplexwoningen. Dit woningtype was in 1946 in opdracht van het Rijk ontwikkeld om het woningtekort sneller te kunnen verminderen. De duplexwoning was een krappe tweegezinswoning (beneden-boven) die, wanneer de woningnood eenmaal voorbij was, omgebouwd zou kunnen worden tot een eengezinswoning. In 1950-1951 verrezen duplexwoningen aan de Jan Hoornstraat, de Schoolstraat, de Molenstraat en de Cornelis van Eerdenstraat.

De grond waarop het Wilhelminapark zou komen, was in gebruik als volkstuin. Het park, aangelegd in 1950-1951 en daarmee het oudste park van Zoetermeer, was in een sobere, verstrakte landschapstijl ontworpen door J.T.P. Bijhouwer. Zijn plan van aanleg werd verder uitgewerkt door tuinarchitect J.H.R. van Koolwijk. Het park voorzag in een royale waterpartij, paden en een terras. Er staan tevens twee oor-

Foto genomen vanaf de Oude Kerk met het Wilhelminapark en de Oranjebuurt, 1963. [Stadsarchief Zoetermeer]

De Oranjelaan was de hoofdas met de voornaamste voorzieningen en hoogste bebouwing, 1960. [Stadsarchief Zoetermeer]

logsmonumenten: één voor de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en één uit 1998 ter herdenking van Zoetermeerse militairen die omkwamen in voormalig Nederlands-Indië.

Oorspronkelijk was er een doorgaande verbinding gedacht van de Rokkeveenseweg naar de Vlamingstraat via de Meidoornlaan-Julianalaan. Dit tracé werd in 1956 meer naar het zuiden verlegd via de Karel Doormanlaan-Oranjelaan, zodat een rechtstreekse aansluiting van de Meidoornlaan op de Julianalaan niet meer nodig was. De Meidoornlaan werd in plaats daarvan naar het noorden toe afgebogen richting Stationsstraat. De gewenste ruimtelijke verbinding van het Wilhelminapark met het plantsoen bij de Kleine Dobbe ging hiermee verloren.

Latere transformaties

De wijk Uitbreiding Dorp is grotendeels nog intact. De brede groenstrook aan de noordwestzijde van de wijk, aan de Dr. J.W. Paltelaan, werd in de loop der jaren ingevuld met onder andere een verzorgingstehuis, scholen, een zwembad en een kerk. Op een aantal plekken verscheen nieuwbouw in de wijk.

De Dichtersbuurt werd gebouwd als resultaat van de herziening uit 1956 die nodig was geworden door de snelle groei van de gemeente. In 1959 volgde wederom een herziening die gestapelde bouw aan de Vondelstraat, de Perkstraat, de Kloosstraat en de Frederik Hendriklaan mogelijk maakte. De Vermeerstraat was ooit bedoeld als de hoofdstraat van de Schildersbuurt, maar is nu voor auto's afgesneden van de Karel Doormanlaan.

Het Burgemeester Vernèdepark heeft verschillende veranderingen ondergaan: er kwam meer bebouwing, ook met niet aan het park gebonden functies, en een deel werd landschappelijk ingericht. Thans is het park zowel ruimtelijk als functioneel versnipperd.

De diverse renovatiegolven uit de jaren '90 zijn van invloed geweest op de architectuur, en dan met name op de oorspronkelijke kozijnen en kozijnindeling. Subtiele details als roedes en glas-in-loodramen waren vaak al eerder verdwenen. De verkoop van de voormalige, streng gereguleerde huurwoningen, leidt vaak tot het plaatsen van (forse) dakkapellen aan de voorzijde waardoor het straatbeeld wordt verstoord.

Sommige straatprofielen zijn onder invloed van de ideeën uit de jaren '70 gewij-

Cornelis van Eerdenstraat, een verspringende kap op de kop van het bouwblok. De houten puien zijn recent vervangen door grove kunststof exemplaren. [Contrei]

Een variatie aan dakkapellen op woningen in de Potgietersstraat in de Dichtersbuurt. [Contrei]

zigt: bloembakken onderbreken de oorspronkelijk rechte lijn (Jan Hoornstraat, Cornelis van Eerdenstraat). Tenslotte verdween in 2000 de laatste duplexwoning aan de Jan Hoornstraat toen de nummers 62 en 62a werden samengevoegd.

1983 Bouw van een appartementencomplex van drie bouwlagen met kleine kap aan het Sanne van Havelteplein en de (vroeg 20e-eeuwse) Vondelstraat.

1984 Bouw van eigentijdse rijwoningen met (voor de Stationsstraat sterk afwijkend) wit metselwerk rond molen De Hoop.

2009 Sloop van één vleugel van de voormalige lagere landbouwhuishoudschool (één bouwlaag met kap) in het plantsoen aan de Meidoornlaan en vervanging door een groot, rond appartementencomplex van drie bouwlagen op een plint, met plat dak.

Sloop en nieuwbouw van woningblokken uit de jaren '50 aan de Karel Doormanlaan en de De Ruyterstraat. Vervanging door nieuwbouw met een zelfde verkaveling en kapvorm en sterk afwijkende kleur (geel).

Sloop van het bouwblok aan de Van Galenstraat en nieuwbouw van een appartementencomplex met galerij-ontsluiting van drie bouwlagen met een kap, opgetrokken in helder-rood en wit metselwerk.

2010 Vier van de zes gebouwen in de groenstrook langs de Dr. J.W. Paltelaan zijn gesloopt. Op één kavel is een nieuwe brede school gebouwd: De Vijverburgh/De Paulusschool. De school Het Atrium, op de hoek van de Willem de Zwijgerlaan en de Dr. J.W. Paltelaan, is gerenoveerd en sterk uitgebreid.

2011 Herontwikkeling van een groot seniorencomplex bestaande uit volumes van twee bouwlagen met plat dak en één torentje van negen bouwlagen in het groen, op de hoek van de Dr. J.W. Paltelaan en de Oranjelaan. De nieuwbouw bestaat uit een L-vormig volume van drie tot vier bouwlagen op een lage plint, met plat dak en twee kleinere blokken van drie bouwlagen met plat dak rond een binnentuin.

2019 Sloop van een modernistisch kantoor- en winkelpand van één tot vier bouwlagen op de hoek van de Karel Doormanlaan en de Eerste Stationsstraat en nieuwbouw van een grootschaliger complex met appartementen en winkels van twee tot vier bouwlagen met een (hoge, bewoonde) kap. Het gebouw is daarmee net iets hoger dan de oorspronkelijke bebouwing, die maximaal vier bouwlagen op een plint telde.

Bouw van een groot schuurachtige volume (hospice) in het Meidoornplantsoen.

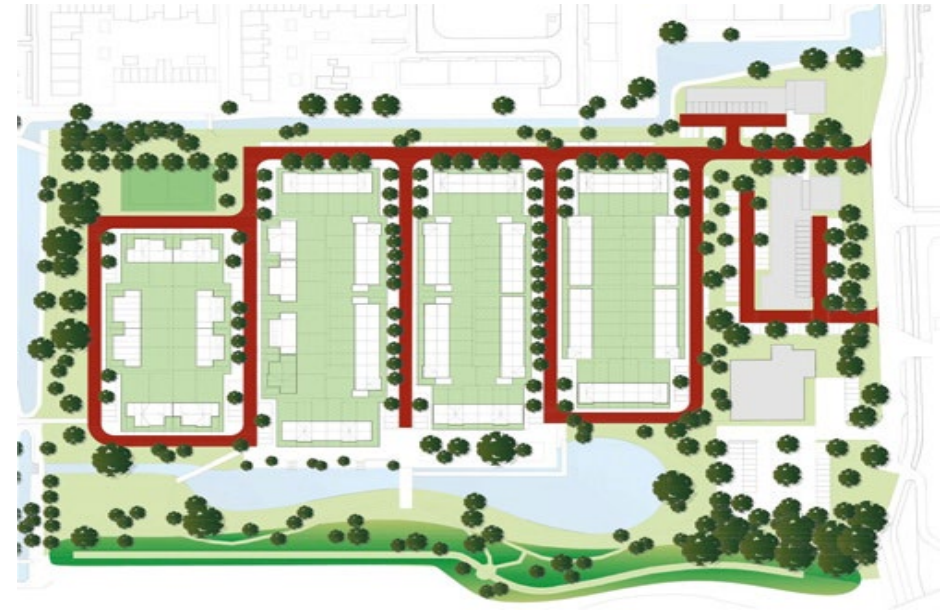
Nieuwe seniorenwoningen aan de Dr. J.W. Paltelaan van V. Yanovstchinsky architecten, 2011. [Contreij]

Het winkel- en appartementencomplex (2019) op de hoek Eerste Stationsstraat-Oranjelaan doorbreekt de tot dusver geldende bouwhoogte van vier bouwlagen. [Contreij].

Toekomstige ontwikkelingen

Sinds 2004 is men bezig om ten oosten van Nutricia een woonbuurt (Nutrihage) van circa 190 eengezinswoningen te realiseren. De wijk vult de ruimte tussen de Jan Steenlaan, het Nutriciacomplex en de Rokkeveenseweg. Bij wijze van buffer tussen Nutrihage en het complex van Nutricia en de snelweg A12 (1937) zal een groenzone met een aarden wal worden aangelegd. Op het moment van schrijven is het ontwerpbestemmingsplan gereed.

Plattegrond van het geplande wijkje Nutrihage. [www.zoetermeer.nl]

Ruimtelijke beschrijving

Cultuurhistorische en ruimtelijke identiteit

De wijk Uitbreiding Dorp vormt samen met de oude dorpskern en de wijken Palenstein en Driemanspolder het eerste quadrant uit het Structuurplan '68 van Zoetermeer, maar de wijk zelf was al gebouwd toen de taak van Zoetermeer als groeikern een aanvang nam.

De wijk neemt dan ook te midden van alle andere wijken van Zoetermeer een unieke positie in: het is behalve het oude dorp de enige wijk waar een historisch lint mét aaneensluitende historische bebouwing doorheen loopt én de enige wijk waar zoveel verschillende buurten met een geheel eigen ruimtelijke signatuur uit uiteenlopende tijdslagen naast elkaar liggen, van middeleeuwse structuren, middenstandswoningen uit het begin van de 20e eeuw tot portieketagebouw uit de jaren '60 en kantoren uit het eind van de 20e eeuw. Het is ook de enige wijk van Zoetermeer waar middelhoge portieketagebouw uit de jaren '50 en '60 een plaats heeft gevonden. Desondanks is de ruimtelijke samenhang groot, wat mede toe te schrijven is aan de overheersend zeer rustige en nuchtere stedenbouwkundige patronen van rechtlijnige straten en eenvoudig opgebouwde bouwblokstructuren, zonder speciale stedenbouwkundige figuren, zoals in het Interbellum tot en met de jaren '50 (en deels nog '60) – de perioden die overheersend zijn in deze wijk – gebruikelijk was, en de eveneens zeer rustige kleuren en materialisering.

De typische sfeer van een jaren '50 en '60-uitbreidingswijk is goed bewaard gebleven. Er staan over het algemeen vrij bescheiden woningwoningen, veelal twee bouwlagen onder een langskap, in doorgaans korte blokjes die in eenvoudige 'opengeknijpte' gesloten bouwblokken zijn geordend (bouwblokken waar de hoeken niet van zijn dichtgebouwd en er ruimte is opengelaten tussen de bouwstroken). Behalve het rustige en weinig gekunstelde stedenbouwkundige patroon is ook de coëxistentie van geschakelde eengezinswoningen onder een langskap met lage, plat afgedekte portieketagewoningen kenmerkend voor deze wijk. De portieketagewoningen vormen soms samen met eengezinswoningen 'stempels', maar zijn soms ook met elkaar tot een eenheid geordend.

De opzet van de wijk is ruim, maar tegelijkertijd betrekkelijk intiem door de niet te brede straatprofielen, de korte maat van de woonblokken en het vele groen van voortuintjes en bomen. Er zijn ook meerdere intieme pleintjes met speelplaatsen. De ligusterhaag was bij en na de aanleg in de wijk dominant en is op nog vele plekken terug te vinden.

De laagbouwflat aan de John McCormickstraat, de allereerste galerijflat van Zoetermeer, 1956. [Stadsarchief Zoetermeer]

Karel Doormanlaan, 1964. De architectonische verbijzonderingen als roedeverdelingen en deurlijsten zijn goed zichtbaar. [Stadsarchief Zoetermeer]

Stedenbouwkundige structuur en principes openbare ruimte

Wijk en context: randen, overgangen en begrenzingen

De wijk Uitbreiding Dorp is aan drie van de vier zijden door historische grenzen, die tot diep in de Zoetermeerse historie reiken, afgebakend. Aan de westkant ligt als begrenzing de Delftsewallenwetering, onderdeel van het middeleeuwse kruis van hooggelegen veendijken en weteringen van Zoetermeer. Het pad langs de wetering vormt nu geen route van belang meer, er loopt slechts een voetpad langs. Ook de Schinkelweg en Den Hoorn aan de noordzijde zijn voormalige veendijken en weteringen, net als de zuidelijke singel van de dorpskern, die ten noorden van de Julianalaan de begrenzing van Uitbreiding Dorp vormt. De Rokkeveenseweg, die samen met de Binnenweg de oostelijke begrenzing vormt, is eveneens een veendijk. De zuidrand van de wijk wordt daarentegen gevormd door een meer recente demarcatie die voortkomt uit de uitbreiding van het Dorp in de naoorlogse periode, maar die gedeeltelijk de structuur van de oude poldersloten en -tochten volgt. De wijk is hier begrensd volgens een zaagtandpatroon. Langs de randen van deze zigzag zijn, bij wijze van buffer tussen de woonwijk en de naastgelegen Nutriciafabriek, singels en andersoortige groenzones aangelegd.

In de naoorlogse jaren hadden de ontwerpers een helder beeld over de randen van de wijk en dan met name over de aansluiting met de oude dorpskern. Tussen beide gebieden werd een royale groenzone ontworpen die bestond uit achtereenvolgens de Delftsewallenwetering, het Wilhelminapark, het plantsoen rond de kleine Dobbe en de groenzone ten oosten van de Schoolstraat. Rond de Schoolstraat was ruimte voor lage solitaire gebouwen in het groen. Uitbreiding Dorp is zo op een vanzelfsprekende manier verbonden met zowel de historische dorpskern als de aanpalende New Town-wijken Palenstein en Driemanspolder.

Stedenbouwkundige hoofdcompositie en ontsluitingsstructuur

Er ligt niet één totaal stedenbouwkundig plan ten grondslag aan deze eerste uitbreidingswijk van Zoetermeer. Er moest worden voldaan aan de groeiende behoefte aan woningen en deze werden pragmatisch gerealiseerd conform uitbreidingsplannen die herhaalde malen werden herzien.

Dwars door het gebied loopt de Eerste Stationsstraat, de voormalige oude Molenstraat. Deze straat is de centrale noord-zuidas van deze wijk, vanwege zijn voelbare historie (als gevolg van de historische bebouwing en de zichtassen op de molen en de Pelgrimskerk) en de directe connectie met de oude dorpskern aan de noordzijde en de wijk Rokkeveen aan de zuidzijde. De Eerste Stationsstraat loopt stedenbouwkundig en architectonisch vloeiend en zonder breuken over in de oude

De Delftsewallenwetering ter hoogte van de Dr. J.W. Paltelaan met de kenmerkende torenflats van Driemanspolder op de achtergrond. [Contrei]

De groene zone met waterpartij (een vergraven poldersloot) aan de Jan Steenlaan als begrenzing van de Schildersbuurt. [Contrei]

dorpskern, mede vanwege de traditionele en traditionalistische bebouwing aan beide zijden van de weg.

Haaks op de Eerste Stationsstraat ligt de in de jaren '50 aangelegde Oranjelaan-Karel Doormanlaan in oost-westrichting. Ook dit is een ontsluitingsweg die de wijk koppelt aan de omgeving, zij het alleen in het westen op een directe wijze via de Willem de Zwijgerlaan. De Karel Doormanlaan-Oranjelaan heeft een ander profiel dan de Eerste Stationsstraat. De eerste is iets smaller dan de laatste en is over de volle lengte en aan beide zijden opgebouwd uit geschakelde rijwoningen en (lage) portieketageflats, met brede stoepen en gemeenschappelijke groenzones tussen rijweg en bebouwing (en ondiepe, private voortuintjes). In de Eerste Stationsstraat wordt deze overgang juist bepaald door zeer diepe voortuinen. De gemiddelde bouwhoogte van deze oost-westas verschilt daarentegen niet veel van de Eerste Stationsstraat en beide kruisen elkaar dan ook op gelijkwaardige wijze. Beide structuren zijn stedenbouwkundig en architectonisch betrekkelijk coherent.

De as Vermeerstraat-Piet Heinstraat-Schoolstraat is de andere belangrijke noord-zuidverbinding in de wijk, maar deze verbindt Uitbreiding Dorp slechts in het noorden met Palenstein; in het zuiden loopt de as dood. Net als de Karel Doormanlaan wordt ook deze wijkverbinding aan beide zijden geflankeerd door geschakelde rijwoningen en lage portieketagegebouw met deels diepe, deels ondiepe voorgebieden tussen bebouwing en rijweg.

Twee locaties in de wijk werden in de uitbreidingsplannen in de jaren '60 voorzien van buurtwinkels: in een portieketageblok in het meest westelijk deel van de Oranjelaan en in een soortgelijk blok aan het Piet Heinplein.

Groen en water

Al het openbare groen van enige omvang bevindt zich aan de randen van de wijk. In de wijk zelf liggen alleen kleine buurtplantsoentjes, die doorgaans zijn gekoppeld aan de portieketageflats of de andere plat afgedekte 'stempels', zoals aan de Van Goghstraat. Aan de noordwestzijde en de noordoostzijde liggen zeer oude wateringen met kades, deels nog geflankeerd door oude voortochten. De zuidrand van de wijk heeft met doordachte verkavelingen en groenzones die als buffer dienen, een zachte overgang gekregen naar de naastgelegen sportvelden en industrieterreinen.

Het in sobere landschapstijl aangelegde Wilhelminapark met de serpentinevormige vijver vormt de overgang tussen de oude dorpskern en de Oranjebuurt. Aan de zuidkant ligt het Burgemeester Vernèdepark, ingeklemd tussen de A12, de Delftsewallenwetering en de J.W. Paltelaan. De vormgeving van het sportpark was oorspronkelijk strak en rechtlijnig, maar heeft inmiddels de nodige wijzigingen ondergaan.

Het appartementencomplex met winkels in de plint aan de Oranjelaan, de centrale oost-west as van de wijk Dorp. [Contrei]

Het fraaie Wilhelminapark met de serpentinevijver uit 1951, aangelegd in een sobere landschapstijl. [Contrei]

Langs de Delftsewallenwetering loopt een brede groenstrook met een parkachtig karakter, aangelegd in 1958, waarin een zwembad, scholen, hoogbouw voor ouderenhuisvesting en een fraaie kerk (Morgensterkerk) veelal op ruime afstand van elkaar zijn gesitueerd. De waterpartij/singel langs de Van Galenstraat-Jan Steenlaan is een vergraven poldersloot, evenals de sloot langs de Gerard Doustraat. De sloot parallel aan de Delftsewallenwetering is een oude voortocht. De Frans Halsstraat ligt op de plek waar voorheen een sloot lag. Alleen het zuidelijke staartje van dit water, ter hoogte van Nutricia, is niet gedempt. Ook de Vondelstraat volgt het tracé van een oude poldersloot.

Het groene karakter van de wijk wordt voor een belangrijk deel gedragen door de groenstroken en boombeplanting in de brede doorgaande wegen (met name de bomen in de Molenstraat zijn indrukwekkend), de voortuinen die deels nog omzoomd zijn door de oorspronkelijke ligusterhagen, de groene pleintjes in de Oorlogsheldenbuurt (Lindeplein, Kastanjeplein, Wilgenplein) en het collectieve groen tussen de (gestapelde) woningen. Terzijde van Uitbreiding Dorp aan de Binnenweg ligt de begraafplaats, waarvan de inrichting gekenmerkt wordt door een sobere en strakke belijning. De beperkte lengte van de bouwblokken in de wijk draagt bij aan het open, groene karakter.

Buurt

De wijk Uitbreiding Dorp kent verschillende buurten met elk een andere stedenbouwkundige en architectonische signatuur.

Eerste Stationsstraat

De Eerste Stationsstraat is strikt genomen geen buurt, maar kan wel als een aparte structuur worden beschouwd met geheel eigen karakteristieken. De bebouwing langs de Eerste Stationsstraat bestaat hoofdzakelijk uit individuele woningen van een of twee bouwlagen met een kap, twee-onder-een-kapwoningen of korte blokken met kap, uit uiteenlopende perioden, variërend van eind 19^e eeuw tot en met de jaren '60 van de 20^e eeuw. Gebouwen met kappen zijn dominant en komen op een enkele uitzondering na niet uit boven de twee bouwlagen met kap. De bebouwing heeft doorgaans een enkelvoudige, rechthoekige plattegrond – dwars op de weg of in de lengterichting – wat een grote mate van continuïteit met zich meebrengt.

Oorlogsheldenbuurt

De Oorlogsheldenbuurt is een smalle, langgerekte buurt, gelegen tussen de historische linten van de Eerste Stationsstraat en de Rokkeveenseweg. De buurt is vooral noordwest-zuidoost georiënteerd middels langgerekte straten met langere en korte

Het westelijke deel van de Molenstraat is zeer lommerrijk. [Contrei]

De Jan Hoornstraat in de Oorlogsheldenbuurt: een lange rechte straat met eenvoudige bebouwing met langskappen. [Contrei]

geschakelde eengezinswoningen van twee bouwlagen met een kap, georganiseerd in een opengeknipte bouwblokstructuur en consequent uitgevoerd met voortuinen. De veelal met rode pannen afgedekte kappen zijn karakteristiek voor de buurt en verlenen het een vriendelijke uitstraling.

Oranjebuurt

De Oranjebuurt is een kleine, ruim opgezette buurt en ligt in de noordelijke punt van de wijk Uitbreiding Dorp, dicht tegen de oude dorpskern aan. De buurt wordt gekenmerkt door een royale opzet met gebogen stratenpatroon waar veel vrijstaande en twee-onder-een-kapwoningen staan, (aanvankelijk vooral) voor de beter gesitueerden.

De situering aan het weelderige Wilhelminapark, als overgang tussen de oude dorpskern en de Oranjebuurt, en de nabijheid van de Delftsewallenwetering versterken het ruime en weidse karakter van de buurt. Het bebouwingsbeeld van de Oranjebuurt is zeer gevarieerd: kleinschalig en groen in het noorden en zuiden, en laag-stedelijk aan de randen en langs de centraal gelegen Oranjelaan. Alleen langs de Eerste Stationsstraat, de oostelijk rand van de buurt, staan vooroorlogse panden.

Zeeheldenbuurt

De Zeeheldenbuurt is net als de Oorlogsheldenbuurt zeer langgerekt en ligt opgespannen tussen de Eerste Stationsstraat en de Rokkeveenseweg. De buurt is rationeel en rustig van opzet en bestaat uit lange parallelle straten met dwarsverbindingen. De bebouwing is anders dan in de Oorlogsheldenbuurt gegroepeerd in half-open bouwblokken (één zijde onbebouwd). Langs de Karel Doormanlaan, de ruggengraat van de wijk, staan ook portieketageflats van drie tot vier bouwlagen.

Schildersbuurt

In aansluiting op de Zeeheldenbuurt werd ten zuiden van de Karel Doormanlaan de Schildersbuurt gebouwd. De bebouwing kent drie typologieën en de bebouwing is per typologie helder geclusterd. Ten westen van de Rembrandtstraat staan geschakelde woningen van twee bouwlagen met kap in een opengeknipte, gesloten bouwblokstructuur. Tussen de Rembrandtstraat en de Vermeerstraat staat gestapelde bouw met plat dak in halfopen bouwblokken. En langs de zuid- en oostrand, als zachte overgang naar de groene omgeving, staan eengezinswoningen van twee bouwlagen met plat dak, hoofdzakelijk in strokenverkaveling. Aan de oostzijde vormen vier smalle parallelstraten met strokenbouw een zachte overgang naar het groengebied met waterpartij (een vergraven poldersloot) aan de rand van de buurt.

Dichtersbuurt

De langgerekte Dichtersbuurt, waarin opgenomen de Vondelstraat met de klei-

De Irenelaan in de Oranjebuurt is enigszins gebogen en verhoogt zo het parkachtige karakter van de buurt.. [Contrei]

'Stempels' van laagbouwflats en rijwoningen rond een groene binnenhof aan de Tollensstraat in de Dichtersbuurt. Parkeren gebeurt op de boomrijke parkeerterreinen tussen de flats. [Contrei]

ne arbeiderswoningen uit 1913, heeft een nagenoeg lineair stratenpatroon met evenwijdige of haaks kruisende wegen. In het midden van de wijk staan typische stempels uit de wederopbouwtijd, samengesteld uit laagbouwflats van drie tot vier bouwlagen met een zeer flauwe kap met collectieve groene binnenruimtes en geschakelde eengezinswoningen van twee bouwlagen met kap. Verder staan er korte en langere rijen geschakelde woningen en twee-onder-een-kapwoningen onder een langskap. Aan de Da Costastraat liggen enkele bedrijfspanden. De buurt heeft geen winkels.

Afwijkingen van de hoofdcompositie

De westrand langs de Delftsewallen was oorspronkelijk bedoeld voor woningen, maar werd bij de herziening uit 1956 gereserveerd voor verschillende scholen. Deze scholen zijn ondertussen grotendeels afgebroken en/of vervangen. De nieuwbouw heeft een moderne vormtaal.

Van de handvol scholen langs de Schoolstraat zijn er nog twee over. Van één daarvan, de landbouwhuishoudschool, is een vleugel afgebroken. Hiervoor in de plaats is een groot appartementencomplex van drie bouwlagen verrezen dat het doorzicht vanaf de Schoolstraat over het park aan de Meidoornlaan blokkeert en de ruimtelijke coherentie van de Schoolstraat met de Schinkelweg en de Jan Hoornstraat veranderd.

Herstructurering

De wijk Uitbreiding Dorp is als geheel nog behoorlijk gaaf. Door de strenge regelgeving voor de huurwoningen is aan de contour van deze huizen weinig gewijzigd: er zijn nauwelijks verstoringen van het dakvlak door dakkapellen aan de voorzijde. Hoewel de oorspronkelijke gevelindeling veelal nog aanwezig is en geveldetails zijn bewaard, heeft het plaatsen van (grove) kunststof kozijnen in de woningen in bijvoorbeeld de Oorlogsheldenbuurt het beeld sterk veranderd. Voor de grondgebonden koopwoningen is dit heel anders. Vrijwel overal zijn de oorspronkelijke contouren van de bouwvolumes sterk aangetast door dakkapellen, op- en uitbouwen aan zowel de voor- en achterzijde van de woningen. En ook hier zijn veel puin door andere varianten vervangen. Enkele nieuwbouwprojecten uit de jaren '00 en '10 (het verzorgingstehuis aan de Dr. J.W. Paltelaan, het seniorencomplex en hospice aan de Meidoornlaan-Schoolstraat en het woon- en winkelcomplex aan de Karel Doormanstraat) vallen wat betreft maat en materialisering uit de toon bij de verder vrij gelijkmatige nieuwbouw uit de jaren '50 en '60.

De Rembrandtstraat in de Schildersbuurt [Contreij]

Tehuis aan de Meidoornlaan [Contreij]

Architectuur

Algemeen

Net als de oude dorpskern, kent de wijk Uitbreiding Dorp een bijzonder grote verscheidenheid aan bebouwingstypen en architectuurtalen uit uiteenlopende tijdperken, die zich niettemin (vooralnog) harmonieus tot elkaar verhouden en niet tot autonome projecten of stedenbouwkundige 'scherven' leidt. Er kan in deze wijk een onderscheid gemaakt worden tussen de architectuur van de vooroorlogse en de naoorlogse gebieden.

De bebouwing langs de Eerste Stationsstraat bestaat uit hoofdzakelijk individuele woningen van een of twee bouwlagen met een kap, twee-onder-een-kapwoningen of korte blokken met kap, uit uiteenlopende perioden, variërend van eind 19^e eeuw tot en met de jaren '60 van de 20ste eeuw. De periode 1900 – 1940 is veruit dominant, en ook de jaren '50 in traditionalistische stijlen komt veel voor. In zijn algemeenheid wordt de Stationsstraat dus gekenmerkt door baksteenarchitectuur met traditionele detaillering en ornamentiek. Ook in de Vondelstraat bevinden zich historische complexen uit het eind 19^e en begin 20^e eeuw, die sferbepalend zijn voor de straat, net als in de Molenstraat.

Een groot deel van de wijk wordt gekenmerkt door rijen geschakelde eengezinswoningen die typische jaren '50 en '60 kenmerken hebben: warme baksteenarchitectuur met modernistische of juist traditionele architectonische accenten zoals lijsten om de deurpartijen, gevarieerde raamvormen, gootlijsten, schoorstenen op het dak etc. Deze accenten verlenen deze architectuur karakter en tijddiepte en zorgen voor lichte variatie tussen woningbouwprojecten.

Op enkele locaties komt specifieke Delftse Schoolarchitectuur voor, zoals langs de Eerste Stationsstraat bij de entree tot de oude dorpskern. Dit is uitgesproken traditionalistische architectuur uit de Wederopbouwperiode die doorgaans een hoge ontwerp kwaliteit heeft. Deze architectuur is bijzonder beeldbepalend voor deze wijk. De portieketageflats zijn doorgaans heel kenmerkend vormgegeven en voorzien van bijzondere details en ontwerpaccenten. De architectuur is standaard van naoorlogse modernistische snit. De glasvlakken zijn groot tot zeer groot en de architectuur sluit (meestal) wat betreft kleur- en (deels) materiaalgebruik nog altijd aan bij de lange Nederlandse bouwtraditie van roodbruine metselwerk gevels en contrastrend wit kozijn- en raamhout. Balkons, trappenhuizen en veelal expressieve schoorstenen zorgen voor een afwisselende ritmiek, zoals in de portieketagewoningen in de Dichtersbuurt.

Een van de vele, royale twee-onder-een-kapwoning uit het Interbellum aan de Stationsstraat [Contrei]

Arbeiderswoningen uit het Interbellum aan de Molenstraat. Dit bouwblokje komt verschillende keren voor in de straat, telkens met kleine wijzigingen [Contrei]

Dissonanten

1. Het gebouw van schietvereniging C.O.M. Zoetermeer (1980) in de zuidoosthoek van het Burgemeester Vernèdepark, aan het Delftsewallenpad, dat buiten de rooilijn, in de groene zone langs de middeleeuwse Delftsewallenwetering staat.
2. De toren met seniorenappartementen op de hoek Willem de Zwijgerlaan-Nassaulaan (1992), die wat betreft massa (vergelijk de slanke torens rond het laagbouwgebied van Driemanspolder) en architectuur niet aansluit bij de kleinschalige/slanke architectuur van de wijk Dorp, die de zichtlijn vanuit de oude dorpskern blokkeert en deels buiten de rooilijn in de groene zone langs de middeleeuwse Delftsewallenwetering staat.
3. Basisschool De Paulusschool (2010) aan de Dr. J.W. Paltelaan, die (deels) buiten de rooilijn, in de groene zone langs de middeleeuwse Delftsewallenwetering is gebouwd.
4. Het seniorencomplex gelegen tussen de Dr. J.W. Paltelaan, Frederik Hendriklaan en Emmastraat (2011) dat wat betreft positionering in combinatie met de massa en de architectuur slecht aansluit op de J.W. Paltelaan. Het hoofdgebouw ligt aan de 'woonkant' van de weg maar er is niet, zoals bij de overige woonhuizen en -gebouwen, een bij het straatprofiel passende groene overgangszone (een voortuin) tussen straat en de (vrij gesloten) gevel.
5. Het seniorencomplex aan Meidoornlaan 28-56 (2002) en het hospice aan de Schoolstraat 1 (2018) die wat betreft hun massa en positionering niet passen bij het oorspronkelijke idee van een parkachtige zone als buffer tussen de oude dorpskern en de omringende, nieuwe wijken. De volumes blokkeren de zichtlijnen tussen de Schoolstraat-Meidoornlaan en de Kleine Dobbe en zij gaan wat betreft de hoofdvorm noch met elkaar, noch met het park een verbinding aan. De oorspronkelijke bebouwing op deze locatie (twee scholen) bestond uit één laag met plat dak of met kap, was samengesteld uit meerdere kleine volumes en voegde zich daarmee wél duidelijk naar de parkachtige omgeving.
6. Het winkel- en wooncomplex op de hoek Oranjelaan-Eerste Stationsstraat (2019), dat wat betreft hoogte en massa (vier bouwlagen en een stijle, verdiepingshoge kap) sterk afwijkt van de omringende, kleinschalige bebouwing. Het doorbreekt de ruimtelijke continuïteit en identiteit van zowel de traditionele Eerste Stationsstraat als de modernistische Oranjelaan, die grotendeels nog intact was, en het is onduidelijk naar welke straat de gebouwdelen zich richten. Bovendien is de schaalsprong naar de omringende bebouwing te groot.

Het hospice (2018) in het Meidoornplantsoen aan de Schoolstraat 1. [Contreij]

Cultuurhistorische waarden

1. De van oorsprong middeleeuwse Delftsewallenwetering met kades, vaart en parallel lopende voortocht (zie ook 3. Driemanspolder). Bovendien maakt de wetering deel uit van de groene gordel (zie punt 7).
2. De historische Rokkeveenseweg die een belangrijk ontginningslint was uit de late middeleeuwen.
3. De Buurtvaart met de Kleine Dobbe als restanten van de (ontwikkeling van) de polders en droogmakerijen uit de 17^e en 18^e eeuw.
4. De Eerste Stationsstraat, in de middeleeuwen de belangrijkste weg en de route van en naar een kapel. De eerste bebouwing bestond uit enkele boerderijen en kleine arbeiderswoningen van rond 1900. Na de bouw van het station (1870) ontwikkelde het zich tot een typische 19^e-eeuwse stationsstraat met veel villa's, voornamelijk uit het interbellum, op ruime kavels. De Eerste Stationsstraat is nog bijzonder gaaf en van hoge ruimtelijke kwaliteit.
5. Het fabriekscomplex van Nutricia als herkenningsteken voor Zoetermeer langs de snelweg en onlosmakelijk verbonden met de geschiedenis van de stad (zie ook 10. Bedrijventerreinen).
6. De Molenstraat als eerste 'moderne' uitbreiding van de historische linten met een fraai straatprofiel en een grote samenhang van de bebouwing die typerend is voor het Interbellum.
7. De groene gordel rond Uitbreiding Dorp als identiteitverlenende structuur en belangrijke bufferzone tussen Uitbreiding Dorp en de omliggende structuren en wijken, van zuid naar noord bestaande uit:
 - de zigzaggende groenstructuur langs de Gerard Doustraat, Jan Steenlaan en Karel Doormanlaan,
 - het burgemeester Vernèdepark,

- de middeleeuwse Delftsewallenwetering,
- de groene ruimte tussen het noordelijke deel van de Delftsewallen wetering, de Buurtvaart en de spoorbaan (strikt genomen gelegen in Driemanspolder),
- het Wilhelminapark,
- het Meidoornplantsoen (bij de kleine Dobbe).

Sommige onderdelen van deze groene gordel hebben nog een afzonderlijke cultuurhistorische waarde.

8. Het Wilhelminapark als gaaf voorbeeld van een park in sobere, strakke landschapsstijl en vanwege de bijzondere functie als herdenkingspark. Tevens vormt het een geslaagde begrenzing van de wijk Uitbreiding Dorp enerzijds en de oude dorpskern anderzijds. Bovendien maakt het deel uit van de groene gordel rond Uitbreiding Dorp (zie punt 7). Het is opmerkelijk dat nog in de wederopbouwperiode een romantisch park werd aangelegd. Het park sluit aan bij het meanderende stratenpatroon en de traditionele architectuur langs de Julianalaan en het noordelijke deel van Oranjebuurt (zie punt 9). Park en buurt versterken elkaar.
9. Het noordelijke deel van de Oranjebuurt (ten noorden van de Oranje-laan) als staalkaart van de architectuur van het Interbellum in het algemeen en van de gelaagdheid van Zoetermeer (Uitbreiding Dorp) in het bijzonder. De bebouwing varieert van modernistisch tot traditioneel, van eengezinswoning tot appartement.
10. De stempelverkaveling in de Dichtersbuurt gelegen tussen de Tollensstraat, de Da Costastraat, de Frederik Hendriklaan en de Vondelstraat. Het geheel bestaat uit gestapelde portieketage- en galerijflats en twee-laagse rijwoningen met kap rond gemeenschappelijke binnentuinten. Het is de enige na-oorlogse stempelverkaveling van Zoetermeer en heeft architectonische, stedenbouwkundige en openbare ruimtekwaliteiten die sterk op elkaar afgestemd zijn en een bovengemiddelde kwaliteit hebben.
11. De verkaveling en bebouwing met bijbehorende groenstrook aan de J.W. Paltelaan als expliciete afsluiting van de Dichtersbuurt, bestaande uit een combinatie van gestapelde portiekwoningen met laagbouw in een gestaffelde, ruimtelijke figuur.

LEGENDA

Structuren

- Cultuurhistorisch waardevolle structuur, prestedelijke fase
- Cultuurhistorisch waardevolle structuur, constituerende fase *
- Cultuurhistorisch waardevolle waterloop, prestedelijke fase
- Cultuurhistorisch waardevolle waterloop, constituerende fase *
- Verdwenen historische waterloop, tracé nog zichtbaar
- Cultuurhistorisch-ruimtelijk waardevolle zichtlijn
- sneltram / spoorlijn
- H-structuur
- Onmiddellijke tegenstelling van twee verschillende ruimtelijke structuren met waardevol ruimtelijk contrast

Objecten

- Rijksmonument
- Gemeentelijk monument
- Beeldbepalend object
- Cultuurhistorische landmark
- Gebouw ontworpen in sterke samenhang met groene omgeving
- Dissonant: verstrend object of complex in relatie tot cultuurhistorische waarden van het gebied

Beschermd stadsgezicht

Gebouwde ensembles

- Cultuurhistorisch waardevol architectonisch/stedenbouwkundig ensemble, al dan niet in samenhang met openbare ruimte

Landschap & groenstructuren

- Cultuurhistorisch waardevolle eenheid van landschap of groenontwerp, al dan niet in combinatie met objecten, prestedelijke fase
- Cultuurhistorisch waardevolle eenheid van landschap of groenontwerp, al dan niet in combinatie met objecten, constituerende fase *

Gebieden

- Cultuurhistorisch (zeer) waardevol gebied als samenspel van stedenbouwkundige opzet, openbare ruimte, verkaveling en/of bebouwing, prestedelijke fase
- Cultuurhistorisch (zeer) waardevol gebied als samenspel van stedenbouwkundige opzet, openbare ruimte, verkaveling en/of bebouwing, constituerende fase *

* ontwikkelingsfase van de wijk

Bronnen en literatuur

Barzilay, M., Ferwerda, R., Blom A., *Predicaat Experimentele Woningbouw, Verkenning Post 65*, Amersfoort 2018.

Bos, A., *De stad der toekomst, de toekomst der stad*, Rotterdam 1946.

Burg, A. van der, *Hoe Zoetermeer het heft in eigen handen nam – het voorspel van de groeistad*, Zoetermeer 2022, in: 't Seghen Waert, Jaargang 41 nr. 1, 2002, uitgave HGOS.

Burg, A. van der, *Duizend jaar Zoetermeer, en wat we daarvan willen doorgeven aan volgende generaties*, 2021, niet gepubliceerd.

Cammen, H. van der, Klerk, L. de, *Ruimtelijke Ordening. Van Grachtengordel tot Vinexwijk*, Utrecht 2003.

Embden, S.J. van, 'Toekomstbeeld van het bouwen', in *Bouw*, nr. 40, okt. 1968, p. 1452-1456.

Geest, J. van, *Architectuurgids Zoetermeer*, Amsterdam 2016.

Gent, B. van, *Zoetermeer. Ontwikkeling van een nieuwe stad*, Zoetermeer 1999.

Koopmans, B., Winsen, M. van, Ten Cate, G., *De Gave Stad, Cultuurhistorische Verkenningen van de wijken in Zoetermeer*, Zoetermeer 2001-2003.

Hinse, T., Marks, F., *De Driesporenmethode*, bron & jaartal onbekend.

Pantus, W.J., *Groeikernen in Nederland. Een studie naar stedenbouw en architectuur*, Utrecht 2012.

Westrik, J., Büchi, H., *Stedenbouwkundige ontwerpmethoden*, Delft 1989.

Winsen, M. van, Waijer, P., *cultuurhistorische wijkonderzoeken Zoetermeer Post 45* (Dorp, Palenstein, Driemanspolder, Meerzicht, Buytenwegh-De Leyens, Seghwaert, Stadscentrum, Noordhove, Rokkeveen, Bedrijventerreinen), Rotterdam 2020-2021.

Werkgroep Ontwikkeling Zoetermeer, *Zoetermeer. Facetplan voor Groen en Recreatie*, 1968.

Interview Contrei met Willem Hermans, 30-06-2020.

Interview Contrei met Willem Hermans, 03-10-2019.

Interview Contrei met Claartje Froger-Boekhorst, 02-09-2020.

Klaren, M., Steemers, T. e.a., 'Zoetermeer. De wrange smaak van dilemma's', in: *Wonen-TA/BK*, 1978, 7-51.

Colofon

Aan de inhoud van de teksten en afbeeldingen en schema's is veel zorg besteed. Toch kan het zo zijn dat informatie onvolledig of niet helemaal correct wordt weergegeven. Bij samenstelling van dit document hebben we ons best gedaan om alle rechthebbenden van het beeldmateriaal te achterhalen. Wanneer u meent dat u hier niet vermeld staat verzoeken wij u contact op te nemen met het secretariaat van de afdeling Stedelijke Ontwikkeling van de gemeente Zoetermeer.

Onderzoek en tekst: Marcel van Winsen (Contrei), Hugo van Velzen (Contrei), Pieter Waijer (Contrei), Margriet Panman (gemeente Zoetermeer)

Redactie: Margriet Panman, Joosje van Geest, Arjen van der Burg, Willem Hermans

Met dank aan: Begeleidingscommissie Inventarisatie- en selectieproject naoorlogs erfgoed Zoetermeer 1945-1990 bestaande uit Karen Kranen (Historisch Genootschap Oud Soetermeer), Alcuin Olthof (Schatbewakers), Willem Hermans (Schatbewakers), Judith Schotanus (ArchitectuurPuntZoetermeer) en Peter Boelhouwer (ArchitectuurPuntZoetermeer).

Foto's: Gemeente Zoetermeer, Stadsarchief Zoetermeer en Historisch Genootschap Oud Soetermeer, Contrei

Productie: Contrei, cultuurhistorie & ruimtelijke kwaliteit
Provenierssingel 13
3033 ED Rotterdam
www.contrei.eu

Contact: Gemeente Zoetermeer
afdeling Ruimtelijk Beleid / team Erfgoed
Postbus 15
2700 AA Zoetermeer
tel: 14079
e-mail: erfgoed@zoetermeer.nl
website: www.zoetermeer.nl

Zoetermeer, mei 2023

